

De zin van vergeving

22 november 2020

voorbereid door Karel Braun en Bert Dijkman

Mededelingen

Welkom, stilte, licht ontsteken

Lied Een schoot van ontferming

VL 236

Inleiding

Toen ik vorig jaar op het vieringrooster mijn naam zag staan als voorbereider voor de viering van vandaag, dacht ik bij het onderwerp reclassering dat aan deze viering was opgehangen: wat moet ik daarmee? (Ik was niet bij de bijeenkomst waarin het rooster werd ingevuld, en ik weet niet hoe het onderwerp bij mijn naam is gekomen). Maar zoals dat bij mij gaat: ik heb het laten rusten. Bij de voorbereiding van de overweging van vandaag heb ik lang gedacht dat ik het thema reclassering daar wel in zou kunnen vervlechten. Uiteindelijk kwam ik er niet uit en heb het gelaten. De overweging straks gaat vooral over woede en een beetje over vergeving. Daar valt later veel meer over te zeggen. En ik had willen eindigen met troost, een ander medicijn tegen het genezen van woede. Ook daarover later vast meer.

Lezing [Amos 6: 1 – 14](#)

Lied Lied van Amos

VL 348

Lezing [Mat 5: 43 – 48](#)

Lied Ik heb lief de aarde en de mensen
de Levende, mijn God,
met heel mijn hart, ziel, kracht en verstand'.

(Petra Kerssies, Tom Löwenthal)

Been van mijn gebeente,
ik fluisterde je naam.
Voor liefde ben je gemaakt.
Wijzer dan de goden,
je zal tot inzicht komen,
onderscheid de onmacht van het kwaad.

Mensen worden oud en grijs,
geen God die ons in leven laat.
In pijn en barensood zijn wij geworden,
weten van verlies, rouw en verderf.

Wat is wijsheid op een wereld als deze,
waar kinderen sterven, mensen ongelukkig zijn
Jij schiep verlangen en dromen en afgrond.
Jij wakkerde ons verlangen aan.

Kom uit je hemel,
schem hemel op aarde.
Doe ons weten van elkaar.
Kom uit je hemel,
maak aarde een hemel
en doe ons leven voor elkaar.

Overweging

In de lezingen van zojuist staan de harde hand van een toornige heer in het boek Amos en de verzoenende Jezus in het verhaal van Mattheus tegenover elkaar. Amos verhaalt van de misdaden van vele volkeren en hoe de heer daar op reageert.

Bij het godsbeeld van Amos kan ik mij weinig voorstellen. De ene na de andere straf wordt uitgesproken: Ik zal het paleis van Hazaël in vlammen doen opgaan. Ik zal de muren van Gaza, van Tyra in vlammen doen opgaan. Ik zal Teman, Bosra, Moab, Juda in vlammen doen opgaan. En zo gaat het door. Met als slotaccoord tegen Israël: Ik zal de grond onder jullie voeten doen kraken, zoals een kar vol schoven kraakt in zijn voegen. Een verhaal doordrenkt van woede.

Gelukkig eindigt het verhaal van Amos positiever, maar niet voordat alle zondaars door het zwaard gestorven zijn: Dan komen de dagen dat de ploeger de maaier ontmoet en de druiventreder de zaaier, dat de bergen druipen van de wijn en alle heuvels golven van het koren. Ik zal het lot van mijn volk Israel ten goede keren. Zij zullen hun verwoeste steden herbouwen en erin wonen, ze zullen wijngaarden planten en de wijn ervan drinken, ze zullen tuinen aanleggen en de vruchten ervan eten. Ik zal hen terugplanten in hun grond, en zij zullen niet meer worden weggerukt uit het land dat ik hun heb gegeven – zegt de Heer, jullie God.

Het verhaal van Amos dateert uit het midden van de achtste eeuw (zo rond het jaar 750) voor Chr. In die tijd was nog geen sprake van een vorm van rechtspraak. Iedereen moest zijn of haar eigen conflicten oplossen (het oog om oog, tand om tand-principe uit Leviticus 24 en Exodus 21) en uiteindelijk gold als al sprake was van enig recht het recht van de sterkste. In een wereld van oog om oog was de drijfveer vergelden, woede lijkt een doel op zich. Vergelden enkel om te vergelden, enkel bedoeld om kwaad en pijn te brengen. Bij zo'n samenleving is nauwelijks sprake van civilisatie. En stel je voor: als woede je drijfveer is, dan zal je altijd woedend zijn.

In de Griekse mythologie verhaalt de tragedie Oresteia van Aeschylus van een transformatie die het Atheense publiek in de vijfde eeuw voor Chr. moet hebben herkend. In die tragedie introduceert Pallas Athene – in een samenleving die beheerst wordt door een schijnbaar eindeloze cyclus van bloedwraak – wettelijke instituties. Een gerechtshof moet de cyclus van bloedwraak vervangen door vastgelegde procedures. In de tragedie neemt het recht de taak over van de familie om vergrijpen aan te pakken. Het recht biedt veiligheid en neemt de last weg van op vergelding gerichte woede. De furiën of de wraakgodinnen krijgen in dat bestel een eigen rol.

Martha Nussbaum heeft haar inspiratie voor haar boek 'Woede en vergeving' ontleend aan deze tragedie.

Nadat zij de tragedie heeft geanalyseerd ten aanzien van transformaties van woede en wraak naar recht, schrijft zij – ik parafraseer: "[Zonder het recht] komen mensen niet toe aan een bestaan waarin ze zichzelf zijn: ze zijn slaaf van een verleden dat hen zwaar belast. Woede over onrecht jegens iemand (kan) worden getransformeerd door het recht. Het recht geeft ons de mogelijkheid ons te bekommeren om onrecht jegens vrienden en familieleden, zonder dat we een leven moeten leiden dat verteerd wordt door woede en wraakprojecten.

Wat zij hiermee – denk ik – bedoelt is dat zonder recht (regels, rechtspraak) er voor veel mensen geen uitweg is voor woede, waardoor die blijvend is. Wraak neemt woede niet weg. Als het recht goed werkt hoeven slachtoffer en naasten van het slachtoffer zich niet te bekommeren over dader en straf. Dan kan er ruimte komen voor berusting, misschien zelfs vergeving. Terwijl als je woedend blijft, je twee keer slachtoffer bent. Slachtoffer van wat je is aangedaan en slachtoffer van je eigen woede.

Ik zei hiervoor 'Als het recht goed werkt'. Helaas is dat lang niet altijd zo. Vorige week las ik een artikel in de Volkskrant over een ouder echtpaar van wie het huis in de jaarwisseling 2017-2018 door het afsteken van vuurwerk heel zwaar was beschadigd. Op camerabeelden was duidelijk te zien wie de daders waren. De burens, bewijs leek geen probleem. Het huis was gerepareerd, de verzekering dekte de schade. Maar voor de slachtoffers was het daarmee niet klaar. Met de daders was nog niets gebeurd. Toen de journalist met Justitie belde met de vraag wat er met deze zaak gaat gebeuren, was het kribbige antwoord "Het is niet ongewoon dat er een jaar verstrijkt tussen een aanhouding en een inhoudelijke behandeling. Je zult nog even geduld moeten hebben (...)". Dat was in januari 2019. Onlangs belde de journalist – we zijn inmiddels bijna drie jaar verder – opnieuw naar het OM om te vragen hoe het ermee staat. Antwoord was nu dat besloten is vier mensen te dagvaarden voor 'openlijke geweldpleging tegen goederen'. Nu is het wachten op een zittingsdatum.

Bij het Openbaar Ministerie en in de rechtspraak wordt met man en macht gewerkt om zaken zo snel mogelijk te behandelen en af te doen, maar er zijn domweg te veel zaken en te weinig mensen. Toch kan ik niet voorbijgaan aan wat dat lange wachten met mensen doet, met hun woede jegens de daders, met hun angst, en – zo vermoed ik - nu ook boosheid jegens justitie. Dat geldt niet alleen voor strafzaken, maar voor alle soorten zaken, denk aan de kinderopvangtoeslagaffaire.

Over woede

Nussbaum noemt drie clichés over woede die in de filosofische literatuur een belangrijke plaats innemen:

- Woede is noodzakelijk (als je geschoffeerd bent), voor de bescherming van je waardigheid en zelfrespect.
- Woede vanwege een onrechtmatige bejegening is essentieel om de boosdoener serieus te nemen (in plaats van hem of haar als een kind te behandelen).
- Woede is een essentieel onderdeel van de strijd tegen onrecht.

Nussbaum concludeert dat woede, ook in deze drie rollen, lang niet zo nuttig is als men vaak denkt. Hoewel kortdurende woede begrijpelijk en menselijk is, ben je er zelden bij gebaat en is het al helemaal geen goed idee om er de loop van de toekomst, van je toekomst door te laten dicteren.

Toen ik dit las moest ik denken aan de familie van Nicky Verstappen bij de strafzaak tegen toen nog verdachte Jos B.. Het is nog niet heel lang dat slachtoffers en nabestaanden in een strafzaak spreekrecht hebben. Het belang daarvan is dat dit kan helpen bij het verwerken van verlies, door de rechters en de verdachte te vertellen wat de daad allemaal met hen heeft gedaan. Deze nabestaanden leken na al die jaren nog steeds vol woede. Ik wil daar geen oordeel over hebben, maar vraag mij – zonder te willen bagataliseren wat hen is overkomen – af of zij met nog steeds zo veel woede aan verwerking toekomen. Met hun beweringen dat zij zeker weten dat B. het heeft gedaan en welke straf hij volgens hen moet krijgen gingen zij volgens mij op de stoel van de rechter zitten. We kennen inmiddels de uitkomst, maar ik hield mijn hart vast voor wat zou zijn gebeurd, ook maatschappelijk, als de rechter geen bewijs had gezien. Ik zie hun verdriet en ik vrees dat zij nog meer zouden lijden onder hun woede. Gelukkig kon je afgelopen vrijdag na de uitspraak toch wel opgeluchte mensen zien.

Een betrekkelijk nieuw fenomeen in de rechtspraak is mediation, een extra betekenisvolle interventie die in een strafzaak (en ook in andere zaken) kan worden ingezet en helpend kan zijn voor zowel slachtoffer als dader. Het is géén alternatief voor de strafzaak. De rechter of de officier

van justitie beslist na de mediation wat er met de strafzaak gebeurt. Slachtoffer en verdachte hebben de mogelijkheid om afspraken te maken, het kan zorgen voor vermindering van angst bij slachtoffer, inzicht geven in elkaars handelen, betere verwerking, dialoog en herstel van de relatie. Dat gebeurde in het volgende geval:

Twee jongens krijgen het in de BOBbus (denk aan 'wie is de bob vanavond', wie rijdt er?) aan de stok met de buschauffeur. Er ontstaat een woordenwisseling en de buschauffeur zet de jongens eruit. De chauffeur en de passagiers zien vervolgens de twee jongens aan de buitenkant voor ruim 2.000, euro schade aanrichten.

Een van de jongens wil later graag een gesprek met de chauffeur. Die jongen vindt het niet ok wat hij heeft gedaan, maar vindt ook dat de chauffeur hem niet uit de bus had mogen zetten. Hij en zijn vriend hadden immers een blowtje en slokje teveel op en een beetje 'klieren' moet dan kunnen. Het was niet voor niets een BOB-bus.

In de mediation hoort hij dat het voor de chauffeur pas de tweede rit was. Hij hoort ook dat de bus automatisch vergrendeld wordt als er tegen de deur wordt getrapt. Dan kan de bus niet verder rijden. De buschauffeur vertelt dat hij van het incident een paar nachten wakker heeft gelegen en ook nog bang was dat hij zijn baan weer zou kwijtraken.

De jongen betuigt zijn oprechte spijt. Hij snapt nu ook waarom de bus niet kon wegrijden.

De vader van de jongen bevestigt dat hij het als vader en oud-voetbaltrainer erg vindt dat zijn eigen zoon een publieke dienstverlener heeft belaagd.

De buschauffeur zegt dat hij na het mediation gesprek met een veel beter gevoel langs de bewuste bushalte zal rijden.

Over vergeving

Nussbaum maakt in haar boek een uitgebreide analyse van vergeving. Zij beschrijft vergeving in onder meer de joodse traditie: het *tesjoeva*, ofwel inkeer/berouw en de daarmee verbonden houding van vergeving. Zij noemt dit *transactionele* of *voorwaardelijke vergeving*, waarbij pas sprake kan zijn van vergeving na inkeer of berouw van de dader.

Daarnaast onderscheid zij de onvoorwaardelijk vergeving, een vergeving die onverwacht neerdaalt op de boeteling, zonder dat een voorafgaande schuldbekentenis en berouw nodig zijn. Woede kan bezit van je nemen, je leven beheersen. Als een dader berouw toont, kan dat vergeven vergemakkelijken, zelfs uitnodigen tot vergeven. En vergeven kan helend zijn voor de woede, niet alleen voor een dader, maar ook voor een slachtoffer. Vergeving kan helpen bij het verwerken van woede.

Nussbaum haalt Numeri 14:18-20 aan, waarin gods geweldige vermogen om te straffen (denk aan Amos) wordt genoemd, maar het schrijft god ook spontane barmhartigheid en vergiffenis toe. Er zijn veel bijbelse voorbeelden van. En zo eindigen we bij Mattheus 5, waarin de heer oproept om onze vijanden lief te hebben. Een goed recept tegen het smoren van woede.

Lied	Gij machtige in eeuwigheid Gij machtige in eeuwigheid, steun van wie vallen, genezer van zieken, bevrijder van geboeiden. Gij machtige in eeuwigheid, getrouw aan wie slapen in het stof. Koning over dood en leven, bij u ontkiemt bevrijding. Gij doet de doden leven. Gezegend Gij	uit het Joodse achttiengebied (Erik Borgman, Tom Löwenthal)
-------------	---	---

Voorbeden

Tafelgebed Gij die de stomgeslagen mond verstaat VL 658

Breken en delen

Onze Vader verborgen VL 250

Actie, reactie, collecte

De collecte is bestemd voor het straatpastoraat. U kunt uw bijdrage overmaken naar Stg Mat Vz Ekklesia DH bankrekening nummer NL62TRIO0784797404 ovv collecte straatpastoraat

Lied Ooit in schaduw van rozen VL 916